

**SCIENTIFIC PAPERS
OF THE UNIVERSITY OF PARDUBICE**
Series C
Institute of Languages and Humanities
5 (1999)

KUTNOHORSKÉ ČARODĚJNICE V 16. STOLETÍ.

Hana Doušová

„A též velela jí se svlíci a oknem vléztí a nití přísti a potom svařiti a vlíti do toho domu a ona jest toho učiniti nechtěla, a sehna „špeldlík“ pod práh podložila, že ji do smrti nepřestane píchatí...“¹⁾

Tento úryvek z výpovědi jedné kutnohorské čarodějnice budiž nám pozvánkou k nahlédnutí pod pokličku tehdejších žen čarodějných a jejich tajemství tak, jak se s nimi setkávali během 16. století kutnohorští radní. Nejdříve několik důležitých obecných informací.

Kutná Hora je jedním z mála královských měst, jimž byl výkon hrdelní jurisdikce udělen výslovně, a to privilegiem Jana Lucemburského z roku 1329. Kutná Hora měla i svého vlastního kata, o čemž svědčí žádosti o jeho zapůjčování např. do sousední Čáslavi, Kouřimi či Šternberka. Základním pramenem k postihu trestního soudnictví celého rozsáhlého období od roku 1329 do poloviny 19. století, kdy měla Kutná Hora trestní pravomoc, je kutnohorská smolná kniha. Zachycuje léta 1524-1571, s dvacetiletou mezerou v letech 1533-1551. Kniha se zaměřuje na trestní činnost prostého nemajetného lidu a deklasovaných živlů a je tedy důležitým pramenem při studiu kriminality významného, hospodářsky rozvinutého města, které v době, již kniha zachycuje, mělo jako třetí největší město v Čechách (po Praze a Jáchymovu) kolem deseti tisíc obyvatel. Kromě smolné knihy se některé trestní případy dostaly až do radních manuálů. Sem se zapisovaly zejména soudní případy z oblasti občanskoprávní, sporné a rovněž i případy trestní, avšak v převážné většině jen ty, které se týkaly měšťanů a společensky výše postavených obyvatel.

Jak uvádí práce manželů Bisingerových, kteří kutnohorskou smolnou knihu vydali formou registových záznamů z jednotlivých případů, bylo městským soudem v Kutné Hoře v průběhu 32 let řešeno celkem 382 trestních případů atd.²⁾ Většinou byli odsouzenci trestáni za několik trestných činů současně. Nejčastější byly krádeže, často spojené s prodejem odcizených věcí a překupnictvím, velmi frekventované byly loupežné vraždy, loupežná přepadení, dále prosté vraždy, vraždy novorozeňat a ublížení na těle. Často se také setkáváme s mravnostními delikty, z nichž byla nejčastější prostituce, označovaná jako *neřády*, dále bigamie, cizoložství, znásilnění a sodomie.

Obvinění z čarodějnictví se v kutnohorské smolné knize objevuje jen sporadicky. Častěji se s nimi setkáme v objemných svazcích Liber memorabilis – radních ma-

nuálech města Kutné Hory, jejichž souvislá řada počíná rokem 1529. Z radních manuálů přepsal několik případů s čarodějnou tematikou Josef Šimek v článku *O kutnohorských čarodějnicích v XVI. věku*.³⁾

Následující řádky nás seznámí stručně s několika případy z praxe kutnohorských šepmistrů, kteří se v průběhu 16. století s udáním o čarách, knihách a ženách čarodějných setkávali poměrně často. Na závěr se budeme podrobněji věnovat jednomu případu z roku 1544, svým způsobem výjimečnému, neboť do průběhu zasáhl samotný panovník Ferdinand I.

Roku 1571 kutnohorští šepmistři nechali svolat všechny známé *horské hadačky*, aby s jejich pomocí vyřešili případ loupeže do Náměšťské svatyně.⁴⁾ Při této příležitosti musely městské vědmy čelit obvinění z čarování, jež údajně používaly při pokoutném léčení nemocných. Připomeňme si, že při tehdejší úrovni lékařské péče a odborných znalostí bylo uzdravení nemocného víceméně věcí náhody. Obyčejná chřipka či epidemie jiné, dnes nepříliš závažné nemoci, bývaly často smrtelné a současníci je proto pokládali za morovou ránu. Tváří v tvář podobné nemoci byli naprosto bezmocní, neschopní najít její příčiny nebo účinnou obranu. Kromě toho se celý středověk potýkal s nedostatkem kvalifikovaných zkušených lékařů (v polovině 16. století působili v Kutné Hoře pouze 3 *ranlékaři*). Standardní léčebné postupy se mnohdy neosvědčily a nahodilost jejich úspěchů nebudila důvěru. Proto se nemocní obraceli na mnohé pokoutné lékaře, mastičkáře a *dryáčnický*, o jejichž *zázračných* léčitelských schopnostech se všeobecně vědělo nebo na ně upozornil nějaký *přítel*. *Hadačky*, ženy se schopností *vidět neviditelné*, se těšily přízni nejen prostých obyvatel a nemocní je nezdědka žádali o pomoc. Na druhé straně se dostávaly do konfliktu s úřady právě kvůli čarování. Vedle lektvarů, bylinných směsí nebo masť si při léčení vypomáhaly zařikáváním a tajemnými gesty, která působení daného léčivého přípravku posilovala. Právě používání neznámých a tajemných praktik dodávalo naději, že stejně nevysvětlitelně, jako nemoc přišla, zase zmizí. Onoho roku 1571 obvinili šepmistři Mandu Stupkovou, že během *léčby* jisté chudé nemocné ženy prohloubila její onemocnění užitím čar. Tato žena vypověděla, že výše jmenovaná *hadačka* ji omývala tělo vodou z Páchu (potok protékající Kutnou Horou) a přitom několikrát opakovala: *Pane Ježíši Kriste, já pro tvé svaté milosti беру tuto vodu ke všemu dobrému a ne ke zlému. Ve jménu Otce, Syna a Duchy svatého*.⁵⁾ Nemocná žena ovšem po celém těle opuchla, nadělaly se jí puchýře, takže došlo k celkovému zhoršení stavu. Rozhodla se proto podat žalobu a kutnohorská *hadačka* byla obviněna z čarování. Jiná její *kolegyně* Anna Nosková prozradila něco o způsobech stanovení diagnózy. Vypověděla, že *má kameny a v nich všecko proti slunci uhlídá, ... V tom kamenu pozná, jak co v člověku jest, jakou má bolest na plicích, játrách a jinde*. Dále uvedla, že *čerta ve sklenici nemá, jak na ni se udává, neb s čertem nezachází a rychtář ho marně u ní hledal. Poctivě slouží na Horách lidem již po 18 let*.⁶⁾

Je nutné dodat, že před soud se nedostávaly jen pokoutné lékařky, ale i oficiálně uznávané ranlékaři v případě, že jejich pacienti nebyli spokojeni s léčbou a kdy se tolik očekávané uzdravení nedostavovalo. Je evidentní, že ne vždy byla příčinou schopnost či neschopnost lékaře, ať už byl jakýkoli. Úroveň lékařských znalostí a tehdejší možnosti v mnohých případech zlepšení předem vylučovaly.

Závažnější charakter měly případy, kdy cílem obviněného byla snaha zbavit se nepohodlné konkurence v *podnikání* nebo v milostném životě. Patří sem i kutnohorský případ z roku 1564. Dvě nebezpečné travičky - Markyta, hostinská na Baš-

tě, a Anna rybníkářka, byly obviněny z čarodějnictví. Ve své výpovědi na mučidlech se Markyta přiznala, že například kropila dům neznámým kořením, aby si zajistila mnoho hostů a otrávil nebo se pokusila otrávit několik osob, jež jí byly na obtíž nebo se jí jinak znelíbily. Takto se Markyta pomstila nevěrnému milenci a odstranila i jakousi Káču, která jí měla v hospodě na Baště vystřídat (uvidíme, že její hněv se obrátil proti celé rodině této ženy) :

I koho sme chtěli, já neb vona usušiti, i dávaly sme těm toho prachu a já zvěděvši, že místo mne na Baště v tom domě má býti tato Káča, i dala sem jí z závidi toho prachu pití. A tomu mne všemu naučila ta Anna rybníkářka. A kdy sme k tý šibenici chodily, bylo to ve čtvrtek asi ve tři hodiny na noc a manželu tyto jistý Káci dala sem dvakrát toho prachu a od toho on umřel. A synu jejímu týž sem toho prachu z hněvu v pití dala a ševci Součkovi týž sem v pití dala toho prachu, protože jest se mnou líhal a pravil, že chce pryč jíti.⁷⁾

Způsob zhotovení jedu, jeho ingredience zřejmě rozhodly o tom, proč byly obě ženy souzeny jako čarodějnice: *Vzala jsem kosti od šibenice, od těch visalcův hnáty a žebra a třemchové koření a diviznové, ztloukly sme to s tou Annou rybníkářkou spolu na prach.⁸⁾*

Klíčovou roli tu hrála šibenice, odkud ženy braly tělesné ostatky viselců či zbytky jejich oděvu. Byla považována za prokleté místo, opředené legendami, pověrami a předsudky, místo, kde působí nečisté síly. Poctivý měšťan se těmito končinám zdaleka vyhýbal, osoby s nekalými čarodějnými choutkami je naopak vyhledávaly. Markytu po jejím přiznání vynuceném na mučidlech stihl trest typický pro čarodějné ženy - 20. června 1564 byla upálena na hranici. Spolupachatelka Anna rybníkářka se dočkala stejného trestu o 3 dny později - 23. června.

Ne vždy byl trestný čin natolik zřejmý a některé obviněné lze spíše pokládat za oběti víry v čarodějnice a jejich nadpřirozené schopnosti. Uvedme zde například případy Markyty Davidky, která se do manuálů dostala hned dvakrát – roku 1546 a 1567. V obou případech byla obviněna, že svými čarami škodí lidem na zdraví i na majetku. Současně jsou tyto případy příkladem vzácně osvíceného přístupu kutnohorských radních. Mezi mnoha stížnostmi z roku 1546 byla i výpověď Štěpána Koláčnicka, který dosvědčil, že když víno páčil, *přátelsky k němu Markyta přicházela, jako by v živnosti raditi chtěla, a jednou žádala kvasu, a když jí dali, že se jim víno pomalu tratilo a v vodu obracelo.⁹⁾*

Podobné obvinění přidal ještě Petr vinopal Vasatrinka a Káča vinopalka. Markyta byla považována za obzvláště nebezpečnou čarodějnici, neb kdo se prý s ní nepohodl, byl potrestán, jako například Klempíř, jenž o dům se s ní svářil a za to *seschl*. Přesto když Markyta slíbila se *těchto věcí* vyvarovat a více již ostatním neškodit, byla propuštěna. V r. 1567 se s ní setkáváme znovu. Viněna byla z toho, že *koupele a vodu béře od dětí od křtu přinesených a tou že kropí po světnici, od čehož hovada mrou.¹⁰⁾*

Zajímavé je, že při výsleších nebylo použito útrpné právo, a proto mohla být pro nedostatek důkazů i tentokrát propuštěna.

Na závěr se budeme podrobněji zabývat kutnohorským případem z roku 1544. Je zapsán v radních manuálech 1542-1547 na foliantech 377r - 380 r, 382 v, 383 v, 385 r, 401r - 402 r a váže se k němu i korespondence uložená v aktové sbírce č. 947. Hlavní postava tohoto případu - Regina Peřinová, manželka havíře Jana Peřiny z Kaňku, se dostala před soud v souvislosti s *podezřelými řečmi*, nebo jednoduše řečeno na základě pomluv své bývalé zaměstnankyně, služebné Alžběty. Záhy

byla vyslechnuta také chůva Mandelina. Ta zpočátku odmítala vypovídat a s pláčem opakovala, že *nic zlého na dobrou paní neví*, ovšem strach z tortury a neustálé naléhání šepmistrů ji přiměly postoj změnit. Udání o čarodějných praktikách Reginy Peřinové se začala množit. Stránky radních manuálů se tak postupně plnily výpověďmi o jejím podezřelém počínání, které podle mínění jejich sousedů muselo mít něco společného s čarováním. Dovídáme se tedy například, že obviněná chodila na *krchov* do kostnice, aby tam vzala hlavu umrlce, vložila špendlík pod práh domu jisté ženy, aby ji do smrti nepřestalo píchat, vkládala benátské mýdlo do psí hlavy, kropila dům svčenu vodou a solí apod. Pozoruhodná je v této souvislosti výpověď Petra Trnky, který sám z vlastní vůle přišel oznámit příhodu, jež se stala v jeho domě již před třemi lety.¹¹⁾

Z Trnkova vyprávění vyplývá, že již tehdy byla Peřinová nebezpečnou čarodějnící, která pomocí kouzel a prostřednictvím jiné ženy způsobila nemoc a posléze i smrt jeho manželky a nemalou škodu na majetku. Z pouhé pomluvy pomstychtivé a závistivé *zlopověstné* ženy se tak stal skutečný případ, kde šlo o *hrdlo*. Peřinová byla celou záležitostí evidentně zaskočena, ale zároveň si uvědomovala závažnost situace: *Proti tomu Peřinka: poněvadž ani manžela nemá při sobě, žádala za protah, že jest [se] takové žaloby nenadála, aby ji to potkatí mělo od svého nařčení... I dala Peřinka odpověď, že ona tomu odpírá a k tomu se nepřiznává, co ona [Alžběta] praví na ni, a praví, že tím povinna není; a poněvadž jí se hrdla i poctivosti dotýče, žádala za protah, a že se na ni veliká věc vztahuje, ježto od její mladosti na ni nepřišlo, a pravdy že ona [Alžběta] nepraví.*¹²⁾

Významnou oporou byl Regině její manžel Jan Peřina. Poté, co šepmistrů Reginu uvěznil, marně se jí snažil dostat z vězení *na rukojmí*, marně nabízel různé záruky. Nic nepomohlo. Obrátil se proto se svým protestem na radu zřízené komory království českého, která byla pro Kutnou Horu nadřizenou soudní instancí. V sázce bylo nejen zdraví a život jeho ženy, ale i jejich malého dítěte nacházejícího se ve vězení spolu s matkou. V listu z konce srpna 1544 (v neděli po sv. Jana stětí) rada kutnohorským konšelům nařídila Peřinovou propustit a umožnit ji celou záležitost řádně vysvětlit.¹³⁾

Konšelé, jejichž prestiž byla tímto v sázce, se s rozhodnutím rady nespokojili a obrátili se přímo na panovníka Ferdinanda I. Ve výše citované aktové sbírce se dochovala panovníkova odpověď z poloviny září 1544 (v pondělí po sv. Kříži povýšení). Z ní vyplývá, že konšelé panovníka o případu informovali a žádali jeho souhlas s dalším postupem. Panovník je podpořil: *Poctiví věrní naši milí, věrní tomu, co jste nám o Regině Peřině sousedu na Kaňku, jaké jest se vyznání na ní strany čarov stalo... Poroučíme Vám, abyste se v tom podle práva spravedlivě, jakž o Vás nepochybuje, zachovali, jmaje nejináče.*¹⁴⁾

Osud Peřinové se zdál být zpečetěn, neboť na mučidlech by se jistě přiznala k čemukoli. Zvrat do celého případu vnesla suplika Jana Peřiny, který se rovněž obrátil na panovníka.¹⁵⁾

Jde o velmi působivě napsaný dopis, s působivou argumentací, stavící celou záležitost do jiného světla. Panovník byl v této suplice ujištěn, že obyvatelé Kaňku respektují nařízení a dodržují zákony: *Nejmilostivější králi, my horníci při horách kaňkovských řády posvátný kostelní užívali jsme a užíváme a z posavad s dobrou vírou při posvěcování soli a vody. A tím žádných čarů neužíváme...* Poukazuje na zjevně nespravedlivé a protiprávní jednání konšelů a odhaluje jejich ne zrovna čís-

té svědomí. Zároveň zpochybňuje objektivitu výsledků útrpným právem, neboť právě strach z tortury donutil vyslýchanou chůvu, aby o jeho ženě vypovídala nepravdivě: *I ta žena jedna z návodu mluvila chtějíc se v tom pozachovati mým nepřátelům, že by manželka má měla ji k čarám vésti, ale že jen toho nevykonala jsouce té [vůle] naděje, že při sprostném vyznání jejím zůstaveno bude, bez trápení.* Několikrát prosí panovníka za rychlé opatření a žádá o spravedlivé přešetření. Argumentuje zaujatostí kutnohorských radních a také naznačuje její příčiny: *A dosavad nemá manželka má žádného původu proti sobě, než toliko šepmistři proti mně a manželce mé své předsevzetí užívají bez viny. Dříve zjevné psance na rukojmí dávali, ale ženu mou nikterakž dát nechtějí, nepohlídajíc na to, že ona malý děťátko u prsu svého má a obávati se, bude-li v tom vězení déle, že sama i to děťátko o hrdlo přijdou. Neb již jedenáctou neděli ve vězení se trápí. Domnívám se, že těžkost, kteréž se manželce mé děje, že se ji to dostává proto, že jsem od horníků a pořádků hor kaňkovských podle jiných vyslaných o potřeby s těžkostí jich na Vaší královskou [Milost] vznášel.*

Na krále učinila suplika veliký dojem. Rozhodně na skutečnosti obsažené v suplice reaguje a nařizuje nové důkladné prošetření celé záležitosti. Ve své odpovědi z poloviny října (v pátek po svátku sv. Havla, tj. 17. října) klade důraz na spravedlivé posouzení celého případu. Opakuje, že má ke konšelům důvěru, ale přesto vysílá do Kutné Hory komisaře, aby na tento případ dohlédli: *... také dotčený Jan Peřina v suplikaci své, kterouž vám odsíláme, v tejj věci zprávu dal, prosíc nás ponížene v tom za milostivé opatření, aby žena jeho na rukojmí dána byla, ... Nechtíc my, aby v tom jaké ukrácení proti spravedlivému jedné i druhé ženě státi se jmělo, poroučíme vám, abyste tu ženu Peřinovu, hned jakž vás toto psaní naše dojde, na rukojmě na postavený vydali ... ráčíme o tom komisařem našim poručiti, aby tu věc vyslyšeli a v tom se dále, pokudž uznají, spravedlivě zachovali, jinače nečiníce.¹⁶⁾*

Závěry vyšetřování potvrdily, že obvinění bylo výsledkem lidské zloby a pomstychtivosti. Zdrojem mohla být relativně slušná životní úroveň této rodiny. Jan Peřina se sice podepisuje, nebo nechává podepisovat, jako chudý kaňkovský horník, ale jeho manželka přesto mohla zaměstnávat chůvu a služebnou. Poslední jmenovaná navíc při výslechu uvedla, že Regina při čarování používala benátské mýdlo, luxusní kosmetický přípravek orientálního původu, který od 15. století vyráběli Benátčané a dováželi je k nám jako doporučený prostředek k zjemnění pleti. Podíváme-li se ale obecně na situaci havířů ve 30. a 40. letech 16. století, pak zjistíme, že byla neuspokojivá. Časté nářky na bídu a marné prosby o nápravu dokládají nepřímou úměrnost mezi upadajícími doly a neustále stoupajícími cenami základních potravin. Značnou roli zde sehrávalo zaplavování dosud nejbohatšího kutnohorského pásma, pásma oselského. I když během první poloviny 16. století nedošlo k většímu pozdvižení havířů, časté bylo sbíhání a srocování havířů a jiných horních dělníků. Jednali o svých záležitostech a předstupovali před kutnohorskou radu či horní úřad, stěžovali si a předkládali své požadavky. Přestože mezi havíři byli někteří zámožnější a jejich příjmy ze soukromého podnikání v dolech jim zajišťovaly lepší životní úroveň, lze konstatovat, že dolování v Kutné Hoře a jejím kaňkovském předměstí bylo v 16. století jen chabým odleskem slávy a rozmachu z dob stříbrné horečky.

Způsob, jakým se havíř Jan Peřina orientoval v celé záležitosti, vypovídá o jeho inteligenci a rozhledu. Byl pravděpodobně organizačně schopným člověkem, který

se těšil i určité autoritě mezi ostatními kaňkovskými horníky - sám se svěřuje, že *vznášel požadavky horníků u panovníka*. Proto také zatvrzelý přístup kutnohorských radních lze interpretovat jako možnou pomstu za jeho minulé angažování a *vznášení* hornických stížností. Snad se tu projevila i odvěká rivalita mezi Kutnou Horou a Kaňkem. Toto kutnohorské předměstí odjakživa podléhalo Kutné Hoře, ale také usilovalo o co možná největší samostatnost v rozhodování a nezávislost na vnitřním městě. Dokládá to i výtka kutnohorských šepmistrů z 1543, kdy domlouvali Kaňkovským, že se do Hory utíkají jen v některých věcech a jindy si dělají, co chtějí.¹⁷⁾ Případ Reginy Peřinové se mohl pro ně stát příležitostí k demonstraci své moci a nadřazenosti.

Z předchozích řádek vyplývá, že dostat se před soud pro údajné čáry mohlo být nečekané a hlavně nebezpečné. I ty nejobyčejnější a nejpřirozenější činnosti jako kropení světlice vodou či vynášení smetí se pověřčivým susedům zdávaly podezřelé a mohly být podnětem k zahájení trestního stíhání. Na druhé straně podobná obvinění poskytovala nemalý prostor ke zneužití, jehož hybnou silou bývala pomluva, závist, snaha zbavit se konkurence apod. Jak z uvedených případů a citovaných výpovědí vyplývá, obviněné osoby (zde výlučně ženy) používaly nezřídka nenormální, iracionální praktiky záměrně k ovlivnění milostných vztahů mezi mužem a ženou, k zajištění osobního prospěchu a využití těchto praktik se přímo nabízel v soudobém léčitelství. Na druhé straně v mnohých případech převažuje nad skutečným zločinem snaha najít viníka například osobního či profesionálního nezdaru, původce vlastní nemoci nebo příčinu úhynu dobytka. Podobná obvinění z čarodějnictví byla výsledkem zakořeněné pověry o nebezpečných kouzlech a čarách, pověry podporované navíc praxí městského soudu. Současníci byli přesvědčeni o možnosti využít nečisté nadpřirozené síly k poškození zdraví či majetku ostatních a velmi se jich proto obávali. Strach Kutnohorských dokládá mimo jiné také případ Marty Košíkové z roku 1559. Lidé bydlící v blízkosti kolínské brány viděli tuto ženu vycházet z brány na rozhraní, kde si klekla, před sebe něco vylila a přitom mluvila. Obávající se, aby nešlo o čáry, které by jim mohly uškodit, tamní obyvatelé ihned vyběhli, Martu chytili a *k právu dali*.¹⁸⁾

Svou roli tu sehrávalo myšlení pozdněstředověkého a raněnovověkého člověka, který pokládal nemoci, pohromy, osobní neštěstí za trest boží, odvozoval je z postavení hvězd, mimořádných přírodních úkazů nebo je přisuzoval působení nečistých sil, uřknutí apod. V neposlední řadě bylo *čarování* v některých případech jen nepřesnou definicí mnohem prozaičtějšího zločinu vraždy-travičství.

Poznámky

1. Státní okresní archiv Kutná Hora, městské oddělení (dále SOKA KH, m. o.), Memorabilia, 1542-1547, fol. 377r, 1544.

2. Bisinger, Z., Bisingerová, M.: Manuály práva útrpného (Smolná kniha), 1521-1571, Kutná Hora 1987.

3. Šimek, J.: Kutnohorské čarodějnice v 16. věku, Český lid, IV., Praha 1895. (Později Josef Šimek zařadil tento článek do své knihy Kutná Hora v 15. a 16. věku, Kutná Hora 1907.)

4. Tamtéž, str. 137. Podrobnější zpráva viz Archeologické památky, XIV., str. 214-215.

5. Tamtéž, str. 137.

6. Tamtéž, str. 138.

7. Bisinger, Z., Bisingerová, M., c. d., str. 116.
8. Tamtéž, str. 116.
9. Šimek, J., c. d., str. 133.
10. Tamtéž, str. 134.
11. SOkA KH, m. o., Memorabilia, 1542-1547, fol. 382 v, 1544.
12. Tamtéž, fol. 377 r, 1544.
13. SOkA KH, m. o., aktová sbírka č. 947/2.
14. Tamtéž, č. 947/3.
15. Tamtéž, č. 947/4.
16. Tamtéž, č. 947/5.
17. SOkA KH, m. o., Memorabilia, 1542-1547, fol. 283, 1543.
18. Šimek, J., c. d., str. 135.

Přílohy

Svědectví Petra Trnky :

Petr Trnka vznesl, že toho doslech od těch, kteříž při té při o čáry stáli, že by se jeho nebožky manželky i také statku jeho dotýkalo, žádaje, aby ho ráčili vyslyšeti, co jest se zběhlo v jeho domě na III léta již. Že v jeho domě postižena byla Kuřavá ve čtvrtek večer, jako by pro pivo šla, a měla pod plášt'kem [džbán]^{a)} hrnec aneb hrnec s čáry. A když se jí ptala Dorotha, dcera jeho, co to máš, a ona Kuřavá: že nic nemám, a ona Dorota: že máš a chtěla ohledati, a ona Kuřavá před ní caufající přes druhý práh udeřila a rozbila ten hrnec vo veřeji a to jest vypadlo. A Dorota chtěla ji [Kuřavou] chytiti a držala ji i na máteř volala, o ona se jest jí vytrhla a ušla. A když máteř vyšla i jiní i Kuřavý, muž její, a tu sú na to hleděli a Rosová pověděla, že ten hrnec zná, že jest Peřinčin, že ona [Peřinka] hrnce s takovým znamením má. I sklidili sú to ven z domu. A potom ta Kuřavá lomíce rukama, k němu k Petrovi že jest přišla a prosila, aby jí to odpustil, pravice, že k žádné škodě to jemu nebude. A on [Trnka]: *Jakž není na škodu, neb manželka má stůně i koně mi dva umřeli*, jakž o tom může býti v paměti některým i panu Matějovi. A když ona jeho tak prosila, aby jí odpustil, tehdy on řekl jí: Sama-lis to učinila od sebe, či kdo jiný ji navedl, aby oznámila. A ona nechtěla, až potom připověděl jí odpustiti, poví-li pravdu. A ona řekla, že poví. I pověděla Kuřavá, že jest jí Peřinka navedla, aby ty čáry vnesla do mého domu. A on ji i nechal toho tak a neříkal tomu nic, a potom, kdež mluvil o to s Rosovou, žes uhodla, že to byl hrnec Peřinčin, že jest o to měl znamenitú nesnáz u práva, jakž šíře to všecko oznamoval, připouštěje to k panskému spravedlivému uvážení a v moc dávaje. Pan Jindřich Charvát starší a p. Matěj Haluzy mladší, šepmistři, vstali a poněvadž by se Trnkové, přítelkyně jich dotýkalo, že se jim nevidí, aby měli tu seděti. I jest jim povědino z uvážení panského: poněvadž sú prve při tom seděli a uvažovali spolu se pány a takovou příčinu se nezastírali a také že se nedotýkalo Trnkové samé, ale i jiných, a také že Trnka původem se nestaví proti Peřince, a protož vidí se pánům, aby při tom seděli a spolu uvažovali.

SOkA KH, AKH, městské oddělení, Memorabilia, 1542-1547, fol.382 v, 1544.

Část výsledku Reginy Peřinové:

Proti tomu Peřinka, že lehkomyšlný člověk leccos mluví a že se toho nebojí před Pánem Bohem i před svým svědomím, a poněvadž jest ta[h]le žena [Alžběta] zlo-pověstná a jest navedena, žádala, aby se jí opatřiti ráčili, že tomu všemu odpírá; a Manda, chuova, též jest zlo-pověstná a též i třetí a jsú pro své zlé skutky z Kaňku vypovědíny; neb Manda byla by jí [Peřinku] vypálila a právo jí vypovědělo z Kaňku. A co se vody z Páchu dotýče, že jest tak, že jí [Alžbětě] kázala po vodu a tou vodou po svém domě kropila; a žádnému škody jest neučinila, žádající, aby jim jakožto zlo-pověstným věřiti neráčili, že jest [se] ona [Peřinová] dobře chovala a čárům se neučila a že tomu všemu odpor činí, žádající i pro právo za opatření, aby se k ní jakž náleží, zachováno bylo. A co se Kuřavého ženy dotýče, že když šla po pivo, nabrala vody, aby bylo studenější, i jdúci šplíchala vodu a vtom se jí čbáněk utrhla; a oni pravili, že jest čáry vylila a ona bojící se odešla... Regina Peřinka, dožadavši se slyšení, mluvití dala, že Mandalena pravila vo ní s pláčem, že na ni nic zlého neví a nepravila (krom té vody a těch smetí)^{b)} dotazující se, jestli tak.

I pověděla Mandalena, že na ni (Peřinovou) nic zlého neví o řádných čářích a nepravila, než o té vodě a o smetech, kteréž jí (Mandě) kázala vméstí.

SOKA KH, AKH, m.o., Memorabilia, 1542-1547, fol. 379 r, 1544.

List Jana Peřiny radě království Českého:

Vaše Milosti, urození páni a stateční rytíři, páni mě milostivě přízniví! Vaším Mi[lostem] toužebně oznamuji a na Vaše milosti vznáším, což jest mi se od pánů šepmistrů Hor Cutten v nenadále přihodilo.

Že s nimi manželku mou po zprávě nedůvodné do vězení svého vzali. A jednu ženu podezřelou na lehkost ženy mé trápití dali. Na ni se toho chtějíce dověděti, chtěla-li jen manželka má čárami svými lidi trávit. A když manželka má do jejich vězení vzata byla, přišel jsem k pánům šepmistrům na rathaus s přáteli svými jich za to žádajíc, aby manželku mou na rukojmí dali, podávajíc se k tomu, jestli že by při útrpným právě a neb jak jináč manželka má věcem neslušným naříkána byla, že ona tak, jakožto nevinná k vejvodu státi chce a každého práva býti.

I na to mé snažné a přátel mých požádání manželku mou jsou z vězení vypustiti nechtěli a podnes jí vězí. A v tom vězení jsouc, děťátko své, nemaje, kdo by jiný je opatřil, při sobě je má a jest se obávati, bude-li v tom vězení dlouho, že o zdraví své přijdou.

Předešle od pánů šepmistrů byly jsou osoby na rukojmí vydávány, kteréž se k vejvodu vztahovaly, na kteréžto jsou lotři umírali, ale jáť jsem toho při nich dosáhnouti nemohl, co se jiným dostávalo a podle práva náležitě[ho] bylo. A poznávám, že to, co se manželce mé a mě k úzkosti děje bez provinění podle nedůvodných se zpráv zbíhá. Při horách kaňkovských z mladosti své jsem byl a velmi pracně jsem se živil, hor dotýkal. O tom se podávám všech obyvatelů k vyznání těch hor.

Milostiví páni, probůh Vašich [milostí] poníženě prosím, že ráčíte pánům šepmistrům poručení a psaní učiniti, aby manželku mou z vězení vypustili na slušné rukojmí. Na tom ona jen každému právu býti [chce].

Vaše Milosti, ráčili jste mezi pány šepmistry a námi horníky hor kaňkovských na místě krále jistou tu výpověď učiniti, aby oni k nám a my k nim pokojně se zachovali. My Kaňkovští pamatujíc na vzkaz Vašich Mi[lostí] poslušně jsme se zachovali a

chováme, ale od nich mě chudému horníku těžkostí se od nich zbláhají. Vašich [Milostí] vždy poníženež prosím za milostivé a spěšné opatření.

Dáno v sobotu po sv[atým] Jiljí. Léta Páně 1544.

Jan Peřina, horník hor Kaňkovských.

SOka KH, AKH, m. o., č. 947/5.

List rady kutnohorským šepmistrům :

Službu svú vzkazujem, poctiví páni a přátelé naši milí! Vzněl jest na nás skrze podanú suplikaci svou Jan Peřina, horník hor kaňkovských, že jest mu manželka jeho od Vás pro nějaké podezřelé ženy vyznání do vězení vzata a po slušným podání, že dostatečné rukojmí za sebe postaviti (chtěla) a jsouc sebou jista vyvésti by se chtěla. K tomu jste jí až posavad připustiti nechtěli, jakž suplikaci jeho, kterouž Vám odsíláme, ukazuje. I ač by tak bylo, že táž žena jeho s malým dítětem od Vás v vězení drží, z čehož jí i dítěti tomu na zdraví újma státi by se mohla. A dotčený muož její s jinými dobrými lidmi rukojmí býti jest chtěl a ještě se podává, nemožně věděti, jak by tak veliké její provinění býti mělo, aby k tomu připuštěna nebyla, poněvadž jakž z práva se dává, podezřelejší sú toho užívali. A protož Vás na místo krále Jeho Milosti napomínáme, sami také žádáme, že ráciž manželku jeho na rukojmí vydati. A k tomu připustíte, aby ona z toho čímž by nařčena byla, volně se vyvésti a jako jiní při pořadu práva Vašeho zůstavena býti mohla, jakož pak o Vás nepochybujem, že jí při tom žádné moci nad ní mimo řád a práva nedopouštějíc na tuto žádost a přímlovu naši zůstavíte.

Dán na Hradě pražském v neděli po Sv. Jana stěti.

Krále jeho milosti zřízené rady komory v království českém

SOka KH, AKH, m. o., č. 947/4.

Odpověď Ferdinanda I. adresovaná kutnohorským šepmistrům:

Ferdinand z Boží milosti římský, uherský, český etc. král, infant v Hispanii, arcikníže rakouské a markrabě moravské etc.

Poctiví věrní naši milí, věrní tomu, co jste nám o Regině Peřinků sousedu na Kaňku, jaké jest se vyznání na ní strany čarov stalo, a že jest jedna žena a proto právem útrpným tázána učinila poníženež prosíc abychom Vám vůli naší, kterak byste se dále v tom zachovati měli oznámili jsme vyrozuměli ráčili, i poněvadž se to z psaní a z zprávy Vaší nachází, že jest ta zlopověstná Regina z strany čarov žena podezřelá, na kterouž jest se od jiných žen při právě i útrpným vyznáním stalo, nechtíc my, aby takoví lidé průchod svúj míti měli. Poroučíme Vám, abyste se v tom podle práva spravedlivě, jakž o Vás nepochybujem zachovali, jmaje nejináče.

Dán ve Vídni v pondělí po svatém Kříži povýšení. Léta etc. 1544 a království našeho římského čtrnáctého a jiných osmnáctého.

SOka KH, AKH, m.o., č.947/1.

Suplika Jana Peřiny :

Nejjasnější a velkomocí králi, pane můj nejmilostivější. Na Vaši krá[lovskou Milost] vznáším, já chudý horník a obyvatel hor kaňkovských, že páni šepmistři Hor

Cutten na něčí zprávu nejistou dali dvě ženy, obě na poctivosti pokažené, vzíti do svého vězení, na nich se vyptávajíce, vědí-li o tom, že by manželka má lidi trávit měla. I ta žena jedna z návodu mluvila chtějíc se v tom pozachovati mým nepřátelům, že by manželka má měla ji k čarám vésti, ale že jen toho nevykonala jsouce té [vůle] naděje, že při sprostném vyznání jejím zůstaveno bude, bez trápení. A manželka má zvěděvši o tom, znajíc se nevinnou býti, ihned ku právu jen se našla a ji odpírala. Ta jistá žena sedíc zas ve vězení vyznává, že jen z návodu mluvila na manželku mou a že o ní nic zlého neví. Druhou ženu dali šepmistři na těžkost manželky mé útrpným právem trápiti chtějíce na ni přezvědět, ví-li o manželce mé co nepoctivého. Ona na trápení svém nic nevyznala na škodu manželce mé. Aby chtěla, nevěděla-li co než to vyznala, když jen kuchařkou u manželky mé byla, že jen ji rozkazovala, aby nádobí ji vymyla a tu vodu potom na cestu vylila. Ale žádných čarách nevyznala a nevyznává.

Nejmilostivější králi, my horníci při horách kaňkovských řády posvátný kostelní užívali jsme a užíváme a z posavad s dobrou vírou při posvěcování soli a vody. A tím žádných čarů neužíváme. A když ta jistá zavřená byla, bylo mi dopuštěno k ní jíti a s sebou dva z rytířských [?] lidí vzíti. I přišel jsem k té jisté ženě s dotčenými dobrými lidmi ptajíc se na ni, co vyznává na ženu mou. A ona pověděla před přítomností přátel mých a vyslaných pánů z rady, že o manželce mé nic nepoctivého neví než to vyznala, což se té vody dotýče, jak z vrchu dotčeno je. I prosil jsem pány šepmistry zastokrát, aby manželku mou na rukojmí dali, že ona k vývodu stane a každému právu býti chce. Nemohl jsem toho na nich dosáhnouti. A dosavad nemá manželka má žádného původu proti sobě, než toliko šepmistři proti mně a manželce mé své předsevzetí užívají bez viny. Dříve zjevné psance na rukojmí dávali, ale ženu mou nikterakž dát nechťejí, nepohlídajíc na to, že ona malý děťátko u prsu svého má a obávati se, bude-li v tom vězení déle, že sama i to děťátko o hrdlo přijdou. Neb již jedenáctou neděli ve vězení se trápí.

I nejmilostivější králi, Vaše královská Mi[lost] pro milosrdenství Boží, prosím, že ráčíte týmž šepmistrům rozkázati, aby manželku mou věci na Hrad pražský postavili. Jakožto k nejvyšší po právé neb i ty jistý ženy chudý toho žádají jsouce té naděje, že při spravedlivém právu zůstaveny budou. A pakli-by Vaše královská Mi[lost] neráčili jim poručiti na Hrad pražský postavit, tehdy za to prosím poníženě, že račte komisary zříditi, kterýž by dotčené šepmistry Hor Cutten s manželkou mou vyslyšeli a na spravedlivém konci postavili. Obávám se, nestane-li se to, že manželka má nevinu své při nich [?] pro jejich zavržení, kteréž k manželce mé a k osobě mé mají.

Domnívám se, že těžkost, kteréž se manželce mé děje, že se ji to dostává proto, že jsem od horníků a pořádků hor kaňkovských podle jiných vyslaných o potřeby s těžkostí jich na Vaši královskou [Milost] vznášel. A za to mám, že Vaše královská Mi[lost] neráčili jste při hornících kaňkovských nic toho poznávati vznešení jich, aby co toho žádali, čehož by žádati neměli [?]. Chováme se při těch Horách tak, jakž na dobré věrné poddané Vaši královské Mi[losti] záleží. Nelitujíc v tom nákladů ani zdraví svého. Vždy Vaši královské Mi[losti] za milostivé a spěšné opatření prosím. S tím se Bohu svému a Vaší královské Mi[losti] poroučím.

Dáno v Praze, v úterý před sv. Havlem, léta Páně 1544.

Vaši královské Mi[losti] poddaný Jan Peřina, chudý horník na horách kaňkovských.

SOKA KH, AKH, m.o., č. 947/3.

Dopis panovníka reagující na předchozí supliku :

Ferdinand z boží milosti římský, uherský, český etc. král, infant v Hispanii arcikníže rakouské a markrabě moravské etc.

Poctiví věrní naši milí, v paměti své máme jaké jsme vám psaní času ne dávno minulého z Vídně o ženu Jana Peřiny horníka z hor kaňkovských i také o ty ženy, kteréž tam v vězení pro nějaké čáry sedí, učiniti ráčili, i věděti vám dáváme, že jest nám také dotčený Jan Peřina v suplikaci své, kterouž Vám odsíláme, v tejš věci zprávu dal, prosíc nás ponížene v tom za milostivé opatření, aby žena jeho na rukojmí dána byla, i poněvadž jest na téhož Jana Peřiny ženu od těch dvou žen žádného takového vyznání strany těch čarov z toliko o tu svěcenou vodu, jakž jsme spraveni, se nestalo. Nechtíc my, aby v tom jaké ukrácení proti spravedlivému jedné i druhé ženě státi se jmělo, poroučíme Vám, abyste tu ženu Peřinovu, hned jakž Vás toto psaní naše dojde, na rukojmě na postavený vydali. Než co se těch druhých dvou žen dotýče, poněvadž v brzkém času z poručení našeho tu na Horách Kutnách úřad konšelský obnoven bude, ráčíme o tom komisařom našim poručiti, aby tu věc vyslyšeli a v tom se dále, pokudž uznají, spravedlivě zachovali, jinače nečiníce.

Dán na Hradě pražském v pátek po svatém Havle, Léta etc. XLVIII a království našeho římského čtrnáctého a jiných osmnáctého.

SOKA KH, AKH, m. o., č. 947/2.

Poznámky:

- a) Přetrženo.
- b) Přetrženo.

Resumé:

Les cas choisis de la pratique juridictionnelle de la ville Kutná Hora au 16e siècle manifestent que être accusé de la sorcellerie était souvent inattendu et toujours très dangereux. Même les actes quotidiens et ordinaires (arrosage d'une chambre ou jet des ordures) étaient aux gens superstitieux suspects. Il est évident que cette accusation laissait un grand espace à l'abus dont la source pouvaient être une médisance, la jalousie ou l'effort de supprimer un concurrent. Dans certains cas plutôt qu'un crime réel apparassait l'effort de trouver un coupable de son échec personnel ou professionnel, la cause de sa propre maladie ou des pertes des bestiaux. Les gens du 16e siècle étaient persuadés qu'on peut abuser des *forces malsaines* et faire dégrader la santé ou les biens des autres. D'autre part certaines personnes (ici uniquement les femmes) se sont servies des pratiques anormales et irrationnelles exprès pour assurer leur profit, pour gagner l'amour d'un homme et elles les utilisaient aussi dans la médecine obscure. En feuilletant le Livre Noire de Kutná Hora on reconnaît que parfois la sorcellerie n'était qu'une mauvaise définition d'un crime plus prosaïque - d'un assassinat d'empoisonnement.